

жывымі істотамі. Прастата і непасрэднасць такой народнай творчасці супадае з такімі ж асаблівасцямі дзіцячай псіхікі.

Такім чынам, чытанне з'яўляецца ўнікальным інструментам далучэння вучня да нацыянальных культурных традыцый. Фарміраванне культуры чытання лепш за ўсё пачынаць пры вывучэнні народных твораў, бо яны змяшчаюць вялікі патэнцыял для развіцця асобы вучня. Выкарыстоўваючы розныя прыёмы аналізу тэксту народных твораў, вучні на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі прывучаюцца ўважліва ставіцца да тэксту твора, звяртаць увагу на ўсе дэталі, якія адыгрываюць пэўную ролю ў развіцці сюжэту.

ЛІТАРАТУРА:

1. Фролова, Е. О воспитании любви к народному творчеству и родному слову / Е. Фролова // Народное образование. – 2000. – № 1 – С. 137 – 140.
2. Белорусская педагогическая энциклопедия: в 2 т. / редкол.: Г. Николаенко (отв. секр.) [и др.]. – Минск: Адукацыя і выхаванне, 2015. – Т.2 : Н – Я, 2015. – 726 с.
3. Оморокова, М. И. Совершенствование чтения младших школьников: Методическое пособие для учителя. 2-е изд., испр. и доп. / М. И. Оморокова – М.: АРКТИ, 2001. – 160 с.

ФРАЗЕЛАГІЗМЫ З КАМПАНЕНТАМ “ГАЛАВА” Ў АСПЕКЦЕ ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНАГА АПІСАННЯ

Пяшко К. В.

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт ім. А. С. Пушкіна
Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дацэнт Канцавая Г. М.

Фразеалагічныя адзінкі (ФА), адлюстроўваючы ў сваёй семантыцы працяглы працэс развіцця культуры народа, фіксуюць і перадаюць ад аднаго пакалення да другога культурныя ўстаноўкі і стэрэатыпы. З'яўляючыся неад'емнай часткай моўнай карціны свету, ФА заўсёды ўзнікаюць не столькі для таго, каб апісваць свет, колькі для таго, каб яго інтэрпрэтаваць. Менавіта гэта адрознівае фразеалагізмы ад іншых намінацыяў адзінак [1, с. 121-122]. В. М. Тэлія адзначае, што фразеалагічны склад мовы – гэта “люстэрка, у якой лінгвакультурная супольнасць ідэнтыфікуе сваю нацыянальную самасвядомасць”, менавіта фразеалагізмы як бы навязваюць носбітам мовы асаблівае бачанне свету, сітуацыі [2]. Напрыклад, звесткі пра побыт беларускага народа (чырвоны кут), пра этыкетныя паводзіны (садзіцца не ў свае сані, з пустымі рукамі, трымаць хвост трубою, абуваць у лапці), пра традыцыі і звычаі (як на Дзяды, вывесці на чыстую ваду).

Ва ўнутранай форме большасці фразеалагізмаў утрымліваюцца такія сэнсы, якія надаюць ім культурна-нацыянальны каларыт. Напрыклад,

фразеалагізм *збоку прыпёку* ('зусім непатрэбны, лішні, чужы') узнік у прафесійнай мове пекараў, дзе прыпёкай называюць тое лішняе, непатрэбнае, што прыліпла збоку да печыва пры выпяканні [3, с. 152]. Семантыку падобных фразеалагізмаў можна інтэрпрэтаваць з пазіцый каштоўнасных устаноў і стэрэатыпаў, уласцівых ментальнасці нацыі [2; с. 55–56]. Не варта забываць пры гэтым, што розныя тыпы фразеалагізмаў, што неаднаразова прадкрэслівала В. М. Тэлія, па-рознаму адлюстроўваюць культуру. Прасцей за ўсё зразумець і растлумачыць культурную семантыку тых фразеалагізмаў, у значэнні якіх істотную ролю адыгрывае дэнататыўны аспект.

Для аналізу мы абралі ФА з кампанентам *галава*, якія адлюстроўваюць канцэпты "розум", "глупства", "дурная галава". Сярод фразеалагізмаў, якія характарызуюць разумовыя здольнасці чалавека, найбольш распаўсюджаным сродкам выражэння экспрэсіўнасці з'яўляецца вобразнасць, заснаваная на метафарычным пераносе. Некаторыя вобразныя асацыяцыі прыводзяць да стварэння на аснове метафарычнага пераасэнсавання значнай колькасці фразеалагізмаў. Напрыклад, розум часта асацыіруецца з чымсьці светлым, а глупства – з чымсьці цёмным: мець <сваю> галаву на плячах, светлая галава; на вельмі дурнога чалавека часта пераносяць уласцівасці агароднага пудзіла (галава саломай набіта (саломы ў галаве)). Паколькі розум чалавека звязваецца ў многіх народаў з уяўленнем аб наяўнасці галавы, менавіта гэты кампанент уваходзіць у склад шматлікіх фразеалагізмаў: *з галавой*, *з царом у галаве*, *галава варыць* і інш.

У беларускім фразеалагічным фондзе маецца вялікая колькасць фразеалагізмаў са значэннем тупы, неразумны, дурны чалавек: *дубовая галава*, *без клёпкі ў галаве*, *без цара ў галаве*, *галава <i>два вухі*, *галава садовая*, *галава яловая*, *куруная галава*, *пустая галава*.

ФА з кампанентам *галава* можна падзяліць на некалькі семантычных груп:

1) незвычайная, немагчымая ў рэчаіснасці ўласцівасць ці стан галавы (мазгоў): *захаваць ясны розум*, *вечер у галаве*, *мазгі набакір*, *мазгі вараць*, *галава варыць*, *мазгі адсохлі*;

2) незвычайны аб'ект, які знаходзіцца ў галаве, нешта лішняе, ці, наадварот, недахоп чаго-небудзь: *з царом у галаве* – *без цара ў галаве*, *саломы ў галаве*, *мякіна ў галаве*, *клёпкі не хапае <ў галаве>*.

Беларускія фразеалагізмы *з царом у галаве* і *без цара ў галаве* ўзніклі на аснове прыказкі *Свой ум – царь в голове* (цар у галаве – розум, думкі, меркаванні). Устарэлае значэнне ўзмацняе якасную экспрэсіўнасць фразеалагізмаў;

3) адсутнасць галавы: *згубіць галаву*, *галава ідзе кругам*, *галава ходырам ходзіць*, *няма галавы на плячах*.

Такім чынам, у самім фарміраванні фразеалагізмаў прасочваецца іх сувязь з культурна-нацыянальнымі стэрэатыпамі і эталонамі. Гэтая інфармацыя потым выяўляецца ў канатацыях, якія адлюстроўваюць сувязь асацыятыўна-вобразнай падставы фразеалагізма з культурай.

ЛІТАРАТУРА:

1. Вежбицкая, А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Рус. слов., 1996. – 411 с.
2. Телия, В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Яз. рус. культуры, 1996. – 288 с.
3. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 2004. – 448 с.

МАСТАЦКАЯ ФУНКЦЫЯ ПАРАЎНАННЯ Ў АКТАВАХ НІЛА ГІЛЕВІЧА

Урбановіч К. А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт ім. Янкі Купалы
Навуковы кіраўнік – Тарасава С. М.

У энцыклапедычным даведніку В. Рагойшы “Верш. Паэзія” сустракаем наступнае азначэнне вядомага паэтычнага тروпа: *“Параўнанне – такое супастаўленне двух прадметаў, з’яў або паняццяў, у выніку якога знешняя ці ўнутраная сутнасць аднаго з іх вытлумачваецца праз сутнасць другога. Параўнанне дапамагае зрабіць паэтычны малюнак на-мастацку дакладным, наглядным, жывапісным”* [1, с.97].

Таму натуральна, што параўнанне ў паэтычнай мове – неад’емная з’ява, асабліва ў творцаў яркіх, неардынарных. Да ліку такіх належыць і Ніл Гілевіч, беларускі паэт, перакладчык, празаік, драматург, літаратуразнавец з пакалення “шасцідзясятнікаў”, аўтар шматлікіх кніг паэзіі, сапраўдны майстар вобразнага паэтычнага слова.

У 1976 годзе выйшла ў свет кніга паэзіі Н. Гілевіча “Актавы”, якая стала знакавай з’явай беларускай літаратуры сярэдзіны ХХ ст. Вершаваная форма актавы аказалася прыдатнай для выяўлення як высокіх, узрушаных пачуццяў, так і для выкрывальна-сатырычных матываў. Гэта адзначана і даследчыкам І. Адамовіч: *“У вершах-актавах аўтар выказваў самае дарагое і заветнае, тое, што вынашана і здабыта ў пакутных роздумах і духоўных пошуках. Ён выяўляе філасофскі роздум пра сэнс быцця, асэнсоўвае маральна-этычныя праблемы жыцця і інш.”* [2, с.206]. Лаканічнасць, ёмістасць думкі, выразнасць заяўленай пазіцыі характарызуюць змест актаў Н. Гілевіча.

Выяўленню названых адзнак пісьменніку дапамагаюць паэтычныя тropy – метафары, эпітэты і параўнанні. Але менавіта параўнанні ў вершах Ніла Гілевіча з’яўляюцца важным сродкам для стварэння вобразнай карціны свету, якую падае аўтар у сваіх паэтычных творах.

Асноўнымі функцыямі параўнання, на думку даследчыцы Н. Дзявятаявай, выступаюць: 1) функцыя стварэння вобразнасці; 2) ацэнная (інтэлектуальнай і эмацыянальнай ацэнкі); 3) экспрэсіўная (экспрэсіўна-эмацыянальная і экспрэсіўна-ўзмацняльная); 4) звышарганізуючая [3, с.54].